

BİR URARTU KEMER PARÇASI ÜZERİNDEKİ "ZİYAFET SAHNESİ" *

(Lev. VII)

Günümüzde Van Bölge Müzesinde VAN-75.5.119 Envanter Numarası ile sergilenmekte olan bir Urartu kemer parçası (Şek.1 ve Res.1), üzerinde yer alan bezemesi açısından dikkat çekicidir. Sözkonusu eser, üzerinde "ziyafet sahnesi" olan tunç bir kemerin sağ uç kısmıdır. Bugün elimizde olan bölümün de alt kısmı büyük oranda tahribata uğramıştır. Bu tahribat nedeniyle kemer parçası üzerinde yer alan bazı motiflerin alt bölümleri tamamen yokolmuştur. Birkaç kez onarım gören ve belki de sahip değiştiren kemer üzerindeki perçinler, ziyafet sahnesinin yer aldığı bölümün paralel nokta hatlarıyla bezeli arka kısma daha sonra eklendiğini göstermektedir. Eklenen bu parçanın bir başka kemere ait olması mümkündür. Ana motifin arkasında yer alan bezeme, noktalar ile süslenmiş düzgün hatlardan oluşmaktadır¹. Bu bezeme tarzı ile ana motif stilistik açıdan uyumsuzluk göstermektedir. Kemerin kenarları boyunca varolan delikler kemerin madeni bölümünün deri üzerine tutturulabilmesi için açılmıştır.

Ziyafet sahnesinin yer aldığı alan ikiye bölünmüştür. Baş tarafta ince uzun dikdörtgen bir pano içinde bir kutsal ağaç ve kutsal ağacın üstünde yer alan güneş kursu betimlenmiştir. Aynı kutsal ağaç motifi ve güneş kursu kemerin diğer ucunda da (sol başta) olmalıydı. Bu motifi sınırlayan bordürün hemen yanına eklenen madeni bir halka kemerin diğer ucundaki benzer bir halka ile birlikte toka görevi yapmış olmalıdır. Güneş kursu ziyafet sahnesinin betimlendiği alan içinde de vardır ve her ikisi de aynı özelliktedir. Kutsal ağaç ve güneş kursu motifi birçok Urartu eserinde görülen güneş kursu ve kutsal ağaç motifi ile aynıdır². Eserin alt kısmının tahrip olmasına bağlı olarak bu motif de büyük oranda yok olmuştur.

Ziyafet sahnesi tahtta oturan birisine hizmet eden üç kişiden ve tahtta oturan kişiye sunulan yemek ve içeceklerin yer aldığı iki masadan oluşmaktadır. Masanın önde olanı üzerinde yiyecek, arkada olanda ise

---

* Bu eseri, Erol Atalay'ın ilgi alanının önemli bir bölümünü oluşturan "Mezar Stelleri" üzerindeki sahneler ile anlam açısından benzer bulmamız nedeniyle yayınlamayı uygun bulduk.

1. Böyle bezenmiş Urartu kemerlerinin sayısı bir hayli fazladır. Bak: A.Taşyürek, *Urartu Kemerleri*, Ankara, 1975 (Bundan sonra: Taşyürek); O.Belli-H.Kellner, "Urartaische Bronzegürtel mit Inschriften", *Anadolu Araştırmaları X*, 1986, s.317 vd. Tafel I.

2. Benzer bir kutsal ağaç ve hemen üstünde bir güneş kursu motifi için bak: S.Eichler, *Götter, Gerten und Mischwesen in der Urartaischen Kunst*, s.18, G.26, Berlin, 1984.

Şek.1: Van Müzesi'nde Urartu Kemer Parçası

İçecekler vardır. Sahnenin boş kalan üst kısmında bir güneş kursu, üstte ise bir kartal ve bir boğa motifi görülmektedir. Kuyruğu sırt üzerinde kıvrık olarak duran boğa motifinin yakın benzerlerine Urartu tunç eserleri üzerinde sık rastlanmaktadır¹. Boğanın arkasındaki kartal motifi de yine Urartu kemerleri üzerindeki motiflerden ve kemer tokalarından bilinen bir motiftir².

Ziyafet sahnesini tamamlayan ve tanrıya hizmet ettikleri anlaşılan kişiler birbirlerinden farklıdır. Tahtta oturan kişiye yakın olanının boyu diğerlerinden büyüktür ve sol elinde bir kaseyi ileri doğru uzatmıştır. Diğer elinde ise belki kısa bir asa tutmaktadır. Ayak bileklerine kadar uzandığı belli olan mantosu üzerinde süsleme plakaları vardır. Bu kişinin başında ziyafet sahnelerinde hizmet edenlerin kullanmadığı ve bir tanrısallık simgesi olan boynuzlu ve ponponlu bir baş giysisi vardır ve elinde tuttuğu bir kase içinde tanrıya içki sunmaktadır. Hizmet eden diğer kişilerin başları açıktır. Her ikisinin de elleri ileri doğru uzatılmıştır. Ortadaki figür büyük olasılıkla bir kadındır. Bu figürün elbisesi üzerinde de süsleme plakaları vardır³. Sahnenin en gerisindeki figürün boyu hepsinden küçüktür. Kesinlikle bir hizmetkar olan bu kişinin ne tür bir elbise giydiği anlaşılamamaktadır.

Ziyafet sahnelerinde yiyecek ve içeceklerin iki ayrı masa üzerinde yer alması çok sık rastlanan bir motif değildir⁴. Uçları keçi ayağı biçiminde biten üç ayaklı masaların⁵ önde olanının üzerinde büyük bir kap içinde Doğu Anadolu'da "açık ekmek" olarak adlandırılan ekmekler vardır. Arkadaki masa ise sadece içeceklere ayrılmıştır. Masa üzerinde iki farklı boyda tek kulplu iki içki kabı yer alır⁶. Aynı masa üzerindeki iki kase ise içki sunmak için olsa gerektir.

1. A.Çilingiroğlu "Gaziantep Müzesinde Bir Urartu Kemer". *Anadolu Araştırmaları* VII, 1979, s.49 vd.

2. Taşyürek, Fig.8, Res.30.

3. Urartu sanatında elbiselerin madeni plakalarla süslenmesi bilinen bir gelenektir. Buna ait yeni bir örnek için bak: O.W.Muscarella, *Bronze and Iron: Ancient Near Eastern Artifacts in the Metropolitan Museum of Art*, s.430, Fig.577, New York, 1988.

4. Üç masalı bir ziyafet sahnesi için bak: Taşyürek, Fig.4, Res.21.

5. Ayakları farklı olmasına karşın benzer bir masa için bak: C.İşık, "Urartaisch-Griechischer Religionsgeschichtlicher Gedankenaustausch, Nach Eier Darstellung", *Bulleten* LIV, 1990, s.15, Abb.1 (Bundan sonra: İşık).

6. Olasılıkla madeni olan benzer tek kulplu içki kapları bir başka Urartu ziyafet sahnesinde de vardır (Taşyürek, Fig.4, Res.21).

Ziyafet sahnesinin en önemli motifi süslü bir taht üzerinde oturan kişidir. Yüksek arkalı, kollu ve ayak taburesti¹ olan taht bir yükseltinin üzerinde durmaktadır. Taht² üzerinde oturan kişi bir tanrı veya tanrılaştığına inanılan bir kişi olmalıdır. Kişinin başındaki boynuzlu ve ponponlu taç bunu kanıtlamaktadır. Tanrının başı profilden, gözü ve kaşı cepheden yapılmıştır. Saçlar tacın altından enseye kadar sarkmaktadır. Tanrının başının etrafındaki oval bir nesneden dışarıya doğru yayılan uçları lale motifleriyle biten süsler vardır³. Tanrı ayak bileklerine dek uzanan uzun bir manto giymiştir. Manto üzerinde Urartu giyim geleneğinde kadın elbiselerinde çok sık rastlanan kare biçimli plakalar ve omuzlarda mantoyu süsleyen püsküller(?) vardır. Tanrının ayağında Münih örneğinde olduğu gibi⁴ sivri ayakkabılar olmalıdır. İleri doğru uzatılan bir eli Hittit sanatında da sık olarak rastlanan "kutsama" pozundadır. Diğer eli ileriye doğru uzatılmıştır. Tahtta oturan kişinin bir elinde, diğer birçok örnekte rastlandığı gibi, bir kaseyin olmayışı ilginçtir. Tanrının her iki bileğinde de birer bilezik vardır.

İncelediğimiz kemer parçası üzerinde yaygın adıyla bir "ziyafet sahnesi" betimlenmiştir. Tanrıların ölümsüzlükleri dikkate alındığında bu sahnenin bir "ölü ziyafeti" değil tanrıya sunulan bir tür "adak" mierasimi olduğu benimsenmelidir. Sahne içinde yer alan kişilerden en az ikisi tanrıdır. Tahtta oturan kişi ve O'na bir kase içinde içki sunmakta olan kişi başlarındaki baş giysisinden anlaşıldığı gibi sadece tanrı olabilirler. Kemer üzerinde bu tanrıların kimlikleriyle ilgili bilgi verebilecek bazı motifler bulmak mümkündür. Kemer üzerinde "atrübü" niteliğinde bazı motifler vardır. Bunların başında güneş kursları, boğa, kartal ve şua motifi sayılabilir. Bazı durumlarda tahtın kendisi de tanrısallık alameti olmasına karşın hangi tanrıyı ifade ettiği kesin değildir. Budin levhası örneğinde olduğu gibi bazı

-
1. Olasılıkla madeni olan benzer tek kulplu içki kapları bir başka Urartu ziyafet sahnesinde de vardır (Taşyürek, Fig.4, Res.21).
  2. Bir platform üzerinde duran taht Budin levhası üzerinde de vardır. Ancak burada platform ve taht bir boğanın sırtında durmaktadır (Bak.Dipnot 9). Budin levhası üzerindeki taht form açısından yayınladığımız tahta çok benzemektedir.
  3. Şua biçimindeki böyle motiflere bir iki örnekte rastlanılmasına karşın (Eichler, s.34, s.2) Urartu kemerleri üzerinde yaygın değildir. Oval bir merkezden çıkan ve uçları lüleler ile biten şua motifine örnek hatırlayamamaktayız. Ancak lüle motifleri güneş kurslarında kullanılmıştır.
  4. Işık, Abb.1.

durumlarda taht tanrının kutsal hayvanı üzerinde durmaktadır. Bu durumda da tanrının kimliği kolayca anlaşılabilir.

İncelediğimiz kemer üzerindeki güneş kursları belli bir tanrının simgesi olmaktan çok bu kemerin ya da anlatılmak istenen olayın tanrısallığını göstermek için kullanılmış olsa gerektir. Güneş kursunun Urartu'da belli bir tanrıyı simgelemekten çok tanrısallığı simgelediği akla daha yakındır¹. Bu durumda kutsal ağacın ve iki hizmetkarın başları üzerindeki güneş kursları kemer üzerindeki kişilerin kimlikleri konusunda bize bilgi vermemektedir.

İki masa arasındaki tanrının başının üzerinde betimlenmiş olan boğa motifi Urartu sanatında Teişeba'nın kutsal hayvanıdır. Söz konusu boğanın iki masa arasındaki tanrının simgesi olduğu düşünülebilir. Doğal olarak bu durumda bu kişinin erkek olduğu ve uzun elbiseler içinde gösterilebildiği kabul edilmelidir.

Kutsal hayvanı boğa olan Teişeba'nın bu kemer üzerinde varlığı benimsenirse tahta oturan tanrının Teişeba'dan daha yüce bir tanrı olması gereklidir. Urartu panteonunda Teişeba'dan daha yüce tek bir tanrı vardır. Bu durumda taht üzerinde Urartu panteonunun baş tanrısı Haldi'nin betimlendiğini kabul etmek gerekebilir. Tanrı Haldi'nin kutsal hayvanı olan aslan bu kemer üzerinde yoktur. Ancak kemer üzerinde yer alan kartal motifinin de bir simge olduğu düşünülebilir. Yakınoğu panteonlarında belli tanrıların birden fazla simgesinin varlığı bilinmektedir. Göklere egemen olan tanrının bir simgesinin de kartal olabilmesi düşünülebilir. Kemer üzerindeki kartalın tahta oturan tanrıya yakın yapılmasının nedeni belki de budur.

Kemer üzerinde betimlenen boğa ve kartal motiflerini sadece birer sūs elemanı olarak almak da mümkündür. Bu durumda ortaya bir başka varsayım çıkabilir. Tahta oturan tanrı başının etrafındaki şuadan anlaşıldığı gibi güneş tanrısıdır. Uçları lüle ile biten şualar kemer üzerindeki güneş kursunda da vardır. Bu durumda iki masa arasındaki tanrı adını bilemediğimiz daha küçük dereceli bir tanrı veya öldükten sonra tanrılaşan veya tanrılaşacağına inanılan bir kraldır. Bu kişinin arkasında ise Urartu sanatında ve çağdaş

---

1. Çilingiroğlu 1984, s.85; N.Özgüç, "The Decorated Bronze Strip and Plaques from Altintepe" *Mansel'e Armağan*, s.847 v.d., Ankara, 1974.

komşu ÷lke sanatlarında örneklerine rastlanılan hizmetkarlar durmaktadır. Kemerin kırık olan bu bölümünde belki de kurbanlık bir hayvanın getirilişti betimlenmişti.

İncelenen kemer üzerinde resmedilen adak sahnesi Urartu sanatında pek fazla rastlanmayan bir konuyu anlatmaktadır. Kemer parçası üzerindeki tanrıların kimliklerini kesin olarak saptamak mümkün olmasa bile bir tanrının bir başka tanrıya adak sunması konusunu işlemesi açısından önemlidir.

Kemerin uzun bir süre kullanıldığı geçirdiği onarımlardan anlaşılmaktadır. Kemerin ziyafet sahneli parçaya eklenmiş olan kısım ile aynı tarihte yapılış olup olmadığı kesin değildir. Ancak her durumda ziyafet sahneli parça M.Ö. 8.yüzyılın ikinci yarısından önce imal edilmiş olmamalıdır.